

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/app.v73.2024.29>

О. О. Слатьоненко

orcid.org/0000-0002-7582-574X

*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету*

З. Н. Гулієва

orcid.org/0009-0009-2617-4766

*здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

Т. С. Корж

orcid.org/0009-0003-8610-6163

*здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ЕКСПОРТУ ЗЕРНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Експорт зернових культур завжди визначав економічну динаміку країни, забезпечуючи її важливий ресурс для міжнародного ринку та підтримуючи аграрний сектор. В умовах воєнного стану в Україні це завдання набуває особливого значення та вимагає комплексного підходу щодо правового забезпечення митного оформлення експорту зерна. Сучасна політична та соціальна обстановка ставить перед країною низку викликів у сфері зовнішньоекономічних відносин, зокрема в контексті торгівлі сільськогосподарською продукцією. Правове забезпечення митного оформлення експорту зерна стає ключовим інструментом для забезпечення стабільності та ефективності аграрного сектору в умовах невизначеності та безпосередньо впливає на економічну безпеку нашої держави. У даному контексті, ця тема привертає увагу вчених, практиків та громадськості, оскільки вона не тільки визначає стратегічний розвиток аграрного сектору, але й має важливе значення для забезпечення продовольчої безпеки та національної економічної стабільності держави.

Сьогодні контроль за надходженням митних платежів є лише одним із обов'язків митних адміністрацій. Їхня роль розширилася до економічних та соціальних вимірів, включаючи допомогу у вирішенні глобальних викликів, таких як боротьба з пандеміями, стихійними лихами та сприяння у вирішенні глобальних поставок (Azcarraga, P., 2022, p. 6).

Сучасні дослідження у галузі правової науки України розглядають різні аспекти правового регулювання виробництва, реалізації та укладення аграрно-правових договорів, включаючи зернові культури. Різні автори, такі як С.М. Садовий, І.І. Якубович, В.П. Станіславський та інші, досліджують ці аспекти з погляду їхньої специфіки та правового регулювання в Україні. Зокрема є науковці, які досліджують аспекти правового забезпечення митного оформлення в умовах воєнного стану: Т.О. Коваленко, Т.В. Курман, О.М. Пашенко та інші. Однак, у зв'язку з постійними змінами ці аспекти потребують окремих нових наукових досліджень на цю тему. Особливо важливими є аспекти правового регулювання митного оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану в Україні, а також можливі шляхи оптимізації та підвищення ефективності цього процесу. Це необхідно для збалансованого розвитку сільськогосподарського виробництва, що в свою чергу забезпечить вихід з кризових ситуацій та стабілізацію економічної безпеки держави.

Метою даної статті є внесення пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення митного оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану в Україні.

Україна є одним зі світових лідерів з експорту зерна. Однак, російська війна проти України спричинила значні проблеми з логістикою та експортом українського зерна. У зв'язку з цим, 22 липня 2022 року було підписано «Ініціативу щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів». Це дало можливість відновити експорт зерна, але виникають нові правові виклики, які пов'язані з експортом зерна в умовах воєнного стану (Про делегацію Уряду України для участі у багатосторонніх переговорах з підготовки та узгодження проекту «Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів», 2022).

На думку науковців причиною проблем з експортом зерна в Україні є «...військова агресія російської федерації, окупація частини території України, забруднення сільськогосподарських земель вибухонебезпечними предметами та токсичними речовинами від артилерійських мін і снарядів, захоплення та блокування українських портів зумовили необхідність розробки спеціальних економіко-правових механізмів, спрямованих на забезпечення виробництва, транспортування, зберігання та реалізацію зерна в умовах воєнного стану...» (Коваленко Т.О, 2023, с. 157). Зокрема, Т.В. Курман констатує, що «...нормативне регулювання у цій сфері не може бути фрагментарним, уривчастим і науково не обґрунтованим, оскільки мова йде про гарантування природного права людини на життя в частині права на достатнє для підтримання нормальної життєдіяльності, а також безпечне та якісне харчування. З огляду на це, існує нагальна потреба у прийнятті спеціального Закону «Про продовольчу безпеку України» як основи національного механізму забезпечення продовольчої безпеки...» (Курман Т.В., 2018, с. 118; Курман Т.В., 2023, с. 125). Підтримуємо позицію О.М. Пащенко, що рекомендує «...розроблення комплексної державної програми забезпечення продовольчої безпеки, яка має одночасно містити як заходи негайного реагування на поточну продовольчу кризу, так і заходи, спрямовані на подолання наслідків бойових дій ...» (Пащенко О.М., 2022, с. 289).

Митне оформлення експорту зернових культур є складним та важливим етапом у зовнішньоекономічних відносинах країни, особливо в умовах воєнного стану. Цей процес визначається рядом понять та аспектів, які варто ретельно розглянути для забезпечення митного оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану в Україні. Митне оформлення – це система правових, економічних та адміністративних заходів, спрямованих на регулювання переміщення товарів через митний кордон. У контексті експорту зерна з України, цей процес передбачає виконання процедури оформлення, відповідність встановленим нормам і вимогам для забезпечення легальності та безпеки міжнародних торговельних операцій. Сутність митного оформлення полягає в контролі за вивезенням зернових культур за межі країни та визначенні відповідності цих операцій законодавчим та міжнародним нормам. Це включає в себе оцінку митної вартості товарів, визначення митних платежів та податків, а також дотримання стандартів якості та безпеки продукції. Одним із ключових понять є «експорт», який визначається як вивезення товарів за межі країни для подальшого використання або продажу на міжнародному ринку. У випадку з експортом зерна, це означає вивезення сільськогосподарської продукції з України з метою задоволення попиту світового ринку та забезпечення економічної стійкості країни. Необхідно також враховувати поняття «мито», яке представляє собою обов'язковий платіж, який здійснюється при ввезенні чи вивезенні товарів через митний кордон. Визначення цього поняття важливо для коректного розрахунку митних обов'язків та підтримання економічної діяльності на міжнародному ринку. Таким чином, розуміння основних понять та сутності митного оформлення експорту зерна з України є ключовим елементом для розвитку ефективних стратегій та політик, спрямованих на забезпечення митного оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану. Правові засади митного оформлення експорту зерна визначаються комплексом нормативно-правових актів, які регулюють вивезення сільськогосподарської продукції через митний кордон. У контексті України, ці засади включають в себе ряд законодавчих актів та міжнародних угод, спрямованих на забезпечення легальності, безпеки та ефективності митного оформлення. Митний

кодекс України є основним нормативно-правовим актом, що регулює митне оформлення. Він визначає загальні принципи митного регулювання та митного контролю, включаючи правила і порядок оформлення митних декларацій, розрахунку мита та інших митних платежів (Митний кодекс України, 2012).

Питання забезпечення експорту зерна також підпорядковані відповідному законодавству на період дії воєнного стану, яке включає в себе нормативні акти щодо культур, які підпадають під експорт, а також встановлює вимоги до якості та стандартів ДСТУ, ISO (Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо застосування режиму експортного забезпечення на період дії воєнного, надзвичайного стану, 2023; Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, 2022). Деякі аспекти митного оформлення можуть бути визначені законами та постановами, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність та торгівлю (Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2024 рік, 2023).

Провівши детальний аналіз нормативно-правової бази, можемо констатувати, що діяльність митних органів регулюється спеціальними актами, в яких визначаються порядок та правила здійснення митного контролю та оформлення документів. Розуміння та дотримання цих правових засад є важливим для бізнесу та аграрних підприємств, що здійснюють експорт зернових культур. Дотримання відповідних норм і правил сприяє не тільки легальності, але й забезпечує ефективність та безпеку міжнародних торговельних операцій в умовах воєнного стану. Тому, вважаємо, що митне оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану в Україні включає в себе ряд важливих аспектів, які варто розглянути з урахуванням особливостей сучасної політично-економічної ситуації:

1. В умовах воєнного стану забезпечення безпеки стає пріоритетним завданням. Митні органи мають посилити контроль за рухом зернових культур через митний кордон, щоб уникнути можливого використання експортних каналів для незаконного переміщення товарів чи ресурсів, які можуть використовуватися в воєнних діях.

2. З урахуванням непередбачуваності ситуації важливо вдосконалити процес оформлення необхідних документів та митних декларацій. Це дозволить забезпечити швидкі та ефективні процеси, враховуючи можливі зміни в регулятивному середовищі.

3. У воєнний період може бути введено додаткові обмеження на обсяги експорту зернових культур. Отже, важливо враховувати і реагувати на зміни в експортних квотах та регулюванні обсягів, щоб уникнути порушень та оптимізувати діяльність підприємств.

4. Враховуючи воєнний стан, необхідно вивчати міжнародні угоди та санкції, які можуть впливати на експорт зернових культур. Важливо дотримуватися умов міжнародних домовленостей та вчасно адаптуватися до можливих змін.

5. В умовах воєнного стану може змінюватися податкова політика, включаючи митні ставки та інші податкові обов'язки. Підприємства повинні враховувати ці аспекти при плануванні експортних операцій.

6. Забезпечення стабільності та прозорості в процесі митного оформлення важливо для підприємств. Це допомагає зменшити ризики та стимулює довіру взаємодії з митними органами та іншими учасниками процесу.

Аналіз особливостей митного оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану вимагає системного підходу та постійного моніторингу змін у правовому та економічному середовищі. Гнучкість та швидке реагування на зміни допоможуть забезпечити стійкість експортних операцій та мінімізувати ризики для аграрного сектору в цих складних умовах. На сучасному етапі важливо звернути увагу на розробку спеціальних нормативно-правових актів. Зокрема, рекомендується розробити чіткі та конкретні нормативно-правові акти, спеціально адаптовані до умов воєнного стану. Ці акти повинні враховувати особливості митного оформлення експорту зерна, забезпечуючи стабільність та ефективність процесу. На сучасному етапі важливо створити ефективний механізм взаємодії між митними органами, силовими структурами, та іншими відомствами у сфері зовнішньоекономічних відносин. Це дозволить оперативно реагувати на можливі загрози та забезпечити високий рівень безпеки експортних операцій.

Вдосконалення правового забезпечення митного оформлення може включати в себе широко-масштабну автоматизацію та електронізацію процесів. Це сприятиме швидкості та прозорості у вирішенні формальностей, а також дозволить враховувати можливі зміни в реальному часі. Також, важливим аспектом забезпечення високого рівня кваліфікації працівників митних органів в умовах війни є підготовка персоналу до дії в екстремальних ситуаціях та проведення регулярних тренінгів, що допоможе забезпечити ефективне та безпечне митне оформлення. Важливо, щоб систематичний моніторинг та аналіз ризиків в умовах війни був обов'язковим етапом. Використання сучасних аналітичних інструментів та систем дозволить вчасно визначити можливі загрози та адаптувати стратегії митного оформлення. Правові норми повинні бути достатньо гнучкими для швидкої реакції на зміни в ситуації. Можливість внесення зміни правил на короткостроковий період допоможе уникнути затримок та проблем при митному оформленні. Важливо включити галузевих експертів та представників бізнесу до процесу розробки і вдосконалення правового регулювання. Це дозволить враховувати практичний досвід та потреби підприємств у сфері експорту зерна.

В результаті проведеного дослідження можемо констатувати, що вдосконалення правового забезпечення митного оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану в Україні вимагає комплексного та системного підходу з урахуванням особливостей ситуації та міжнародних відносин. Сучасна геополітична обстановка створює низку викликів для зовнішньоекономічних відносин на законодавчому рівні та нормативно-правовому забезпеченні митного оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану в Україні. Воєнний стан вимагає не лише військових заходів, але й ретельного підходу до врегулювання та контролю за експортом зерна через митний кордон. Було проаналізовано основні поняття та сутність митного оформлення експорту зерна, визначено важливість правового забезпечення цього процесу в умовах воєнного стану. Виявлено, що ефективно митне оформлення вимагає не лише дотримання загальних правил і норм, але й адаптації до конкретних умов військового конфлікту. В результаті запропоновано ряд заходів для вдосконалення правового забезпечення митного оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану в Україні. Зокрема, створення спеціальних нормативно-правових актів, підготовка персоналу та використання сучасних технологій для полегшення і прискорення процесів. Завдяки врахуванню особливостей воєнного стану та шляхів адаптації митного оформлення до них, можна підтримати стабільність аграрного сектору, забезпечити безпеку експортних операцій та сприяти ефективному функціонуванню експортної діяльності в умовах воєнного стану російської агресії. Це стане важливим фундаментом для формування економічної безпеки держави.

Література

- Azcarraga, P., Azael, A., Matsudaira, T., Montagnat-Rentier, G., Nagy Ja., & Clark, R. Ja. (2022). Customs issues : Strengthening Customs Administration in a Changing World 2022. *Customs Affairs: Strengthening Customs Administration in a Changing World*. Washington, DC: International Monetary Fund. 2022. 319 p.
- Коваленко Т. О. Правове забезпечення виробництва, зберігання та реалізації зерна в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми цивільного та господарського права*. 2023, Вип. 1. С. 153–158.
- Курман Т. В. Сталій розвиток сільськогосподарського виробництва: проблеми правового забезпечення: монографія. Х.: Юрайт, 2018. 376 с.
- Курман Т. В. Агробізнес та продовольча безпека: загрози та проблеми правового забезпечення в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 122–126.
- Митний кодекс України : Із змінами і доповненнями, внесеними законами України: Кодекс митний від 13.03.2012 № 4495-VI. *Ліга 360*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T124495> (дата звернення: 26.03.2024).
- Пашенко О. М. Проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 283–291.
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022. № 2145-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 26.03.2024).
- Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо застосування режиму експортного забезпечення на період дії воєнного, надзвичайного стану: Закон

України від 12.01.2023 № 2881-IX / Верховна Рада України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T232881?an=1> (дата звернення: 26.03.2024).

Про делегацію Уряду України для участі у багатосторонніх переговорах з підготовки та узгодження проекту Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.07.2022 № 626-р. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/626-2022-p#Text> (дата звернення: 26.03.2024).

Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2024 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1402 / Кабінет Міністрів України. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-perelikiv-tovariv-eksport-ta-import-iakykh-pidliahaie-litsenzuvanniu-ta-kvot-na-2024-t271223> (дата звернення: 26.03.2024).

References

Azcarraga, P., Azael, A., Matsudaira, T., Montagnat-Rentier, G., Nagy Ja., & Clark, R. Ja. (2022). Customs issues: Strengthening Customs Administration in a Changing World 2022. *Customs Affairs: Strengthening Customs Administration in a Changing World*. Washington, DC: International Monetary Fund. 319.

Kovalenko, T. O. (2023). Legal support for the production, storage and sale of grain in the conditions of martial law in Ukraine. *Problems of civil and economic law*, 1, 153-158 [in Ukrainian]

Kurman, T. V. (2018). *Sustainable development of agricultural production: problems of legal support [Monograph]* Kharkiv: Yuright, 376 [in Ukrainian]

Kurman, T. V. (2023). Agribusiness and food security: threats and problems of legal protection under martial law. *Analytical and comparative jurisprudence*, 3, 122-126 [in Ukrainian]

Customs Code of Ukraine: With changes and additions introduced by the laws of Ukraine: Customs Code dated 03.13.2012 No. 4495-VI. *League 360*. <https://ips.ligazakon.net/document/T124495> [in Ukrainian]

Pashchenko, O. M. (2022). Problems of legal provision of food security in the conditions of martial law. *South Ukrainian legal journal*, 1-2, 283-291. [in Ukrainian]

On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the creation of conditions for ensuring food security under martial law: Law of Ukraine dated 03/24/2022. No. 2145-IX. *Verkhovna Rada of Ukraine*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> [in Ukrainian]

On amendments to the Tax Code of Ukraine and some legislative acts of Ukraine regarding the application of the export support regime during the period of martial law and state of emergency: Law of Ukraine dated January 12, 2023 No. 2881-IX. *Verkhovna Rada of Ukraine*. <https://ips.ligazakon.net/document/T232881?an=1> [in Ukrainian]

On the delegation of the Government of Ukraine to participate in multilateral negotiations on the preparation and coordination of the draft Initiative for the safe transportation of grain and food products from Ukrainian ports: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 07/22/2022 No. 626-r. *Verkhovna Rada of Ukraine*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/626-2022-p#Text> [in Ukrainian]

On the approval of lists of goods whose export and import are subject to licensing, and quotas for 2024: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 27, 2023 No. 1402. *Cabinet of Ministers of Ukraine. Government portal*. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-perelikiv-tovariv-eksport-ta-import-iakykh-pidliahaie-litsenzuvanniu-ta-kvot-na-2024-t271223> [in Ukrainian].

Анотація

Сластьоненко О. О., Гулієва З. Н., Корж Т. С. Правове забезпечення митного оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану в Україні. – Стаття.

У статті розглянуто питання, що стосуються правового забезпечення митного оформлення експорту зерна в контексті воєнного стану в Україні. Детально проаналізовано нормативно-правову базу, яка забезпечує митне оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану в Україні. В результаті проведеного дослідження визначено, що вдосконалення правового забезпечення митного оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану в Україні вимагає комплексного та системного підходу з урахуванням особливостей конфліктної ситуації та міжнародних відносин. Також визначено, що сучасна геополітична обстановка створює низку викликів для зовнішньоекономічних відносин на законодавчому рівні та нормативно-правовому забезпеченні щодо митного оформлення експорту зерна в умовах воєнного стану в Україні. Воєнний стан вимагає не лише військових заходів, але й ретельного підходу до регулювання та контролю за експортом зерна через митний кордон. Проаналізовано основні поняття та сутність митного оформлення експорту зерна, визначено важливість правового забезпечення цього процесу в умовах війни. Виявлено, що ефективно митне оформлення вимагає не лише дотримання загальних правил і норм, але й адаптації до конкретних умов військового конфлікту. В результаті дослідження запропоновано ряд заходів для вдосконалення правового забезпечення митного оформлення експорту зерна в умовах війни в Україні. Зокрема, створення спеціальних нормативно-правових актів;

удосконалення підготовки персоналу; використання сучасних технологій для полегшення і прискорення процесів митного оформлення. Завдяки врахуванню особливостей воєнного стану та шляхів адаптації митного оформлення до них, можна підтримати стабільність аграрного сектору, забезпечити безпеку експортних операцій та сприяти ефективному функціонуванню експортної діяльності в умовах воєнного стану проти російської агресії. Це стане важливим фундаментом для формування економічної безпеки держави.

Ключові слова: митне оформлення, мито, експорт, правове забезпечення, законодавство, зернові культури, воєнний стан.

Summary

Slastonenko O. O., Huliieva Z. N., Korzh T. S. Legal support for customs clearance of grain exports under martial law in Ukraine. – Article.

The article deals with issues related to legal support for customs clearance of grain exports in the context of the martial law in Ukraine. The regulatory and legal framework, which ensures customs clearance of grain export in the conditions of martial law in Ukraine, is analysed in detail. As a result of the conducted research, it was established that the improvement of legal support for customs clearance of grain export in the conditions of martial law in Ukraine requires a complex and systematic approach, taking into account the specifics of the conflict situation and international relations. It is also determined that the current geopolitical situation creates a number of challenges for foreign economic relations at the legislative level and regulatory legal support for customs clearance of grain exports under martial law conditions in Ukraine. Martial law requires not only military measures, but also a careful approach to the regulation and control of grain exports across the customs border. The main concepts and essence of customs clearance of grain export are analyzed, the importance of legal support for this process in wartime conditions is determined. It was found that effective customs clearance requires not only compliance with general rules and regulations, but also adaptation to the specific conditions of a military conflict. As a result of the study, a number of measures were proposed to improve the legal support for customs clearance of grain export in the conditions of the war in Ukraine. In particular, the creation of special legal acts; improvement of personnel training; use of modern technologies to facilitate and speed up customs clearance processes. By taking into account the features of martial law and ways of adapting customs clearance to them, it is possible to support the stability of the agricultural sector, ensure the safety of export operations, and promote the effective functioning of export activities in the conditions of martial law against Russian aggression. This will become an important foundation for the formation of the economic security of the state.

Key words: customs clearance, duty, export, legal support, legislation, grain crops, martial law.